

Asumiseen liittyvä huono-osaisuus – sosiaalityön ammattilaisten näkökulma

Minna Kivipelto, Katja Ilmarinen ja Pekka Karjalainen

Asumiseen liittyvä huono-osaisuus näkyy aikuissosiaalityössä päivittäin. Vaikeimmassa asemassa ovat henkilöt, joilla mielenterveyden häiriöt, päihteet, asumisen ongelmat ja taloudelliset vaikeudet kietoutuvat yhteen. Vuokra-asuntojen ja palvelujen sijoittelu sekä Kelan asumiskulujen normit vaikeuttavat pois pääsyä huono-osaisuudesta. Asumiseen liittyvien ongelmien syntyä tulisi ehkäistä toimivalla yhdyskuntasuunnittelulla, jossa olisi hyödynnettävä nykyistä enemmän myös sosiaalityön asiantuntemusta.

Avainsanat: huono-osaisuus, asuminen, segregaatio, sosiaalityöntekijät, aikuissosiaalityö

Johdanto

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan sosiaalityön ammattilaisten näkemyksiä asumiseen liittyvästä huono-osaisuudesta ja siitä, millaisia syitä ja ratkaisuja ammattilaiset tuovat esiin asumiseen liittyvän huono-osaisuuden vähentämiseksi. Tietoa koottiin ryhmähaastatteluin, joissa sosiaalityön ammattilaisilta

kysyttiin heidän näkemyksiään muun muassa asiakkaiden asumisen ongelmista, haavoittuvaisista ryhmistä, tuentarpeista ja palvelujen saamisesta. Haastattelut tehtiin Helsingissä, Jyväskylässä ja Joensuussa keväällä 2022.

Aiheen valinta tehtiin ajankohtana, jolloin niin sanotun hybridistrategian mukaiset COVID-19-rajoitustoimet olivat voimassa (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus [STM], 2022). Pandemian huippuaikoina vuosina 2021–2022 rajoitettiin julkisilla paikoilla oleilua ja ryhmätapahtumien järjestämistä, minkä lisäksi olosuhteet johtivat muutoksiin fyysisten tilojen käytössä, toimintamuuodoissa ja työskentelytavoissa (ks. esim. Karsimus ym., 2023). Asumiseen liittyvä huono-osaisuus herätti kiinnostuksemme, sillä se ei näkynyt pandemia-aikana kaduilla tai kortteleissa - mediasta puhumattakaan. Oliko asumiseen liittyvä huono-osaisuus siis vähentynyt tai peräti poistunut?

Tutkimuksen käynnistyessä eteen tuli kysymys, mitä itse tarkoitamme asumiseen liittyvällä huono-osaisuudella? Huono-osaisuuden käsitettä pidetään moniulotteisena ja vaikeasti määriteltävänä (ks. myös Zitting ym., 2020; Blomgren, 2005; Rauhala, 2000). Huono-osaisuuden ohella tutkijat ovat puhuneet esimerkiksi ”marginaaleista” (Juhila, 2002; Jokinen ym., 2022) ja ”haavoittuvista ryhmistä” (Virokannas ym., 2020). Sosiaalityössä huono-osaisuuteen on nähty kuuluvan muiden muassa toimeentuloon ja talouteen, asumiseen, terveyteen ja ihmisuhteisiin liittyviä vaikeuksia (Günther, 2022). Juho Saari, Niko Eskelinen ja Liisa Björklund (2020, s. 49) kuitenkin korostavat, että huono-osaisuutta ei ole mahdollista määritellä objektiivisesti, koska sitä tuotetaan ja määritellään jatkuvasti erilaisissa yhteiskunnallisissa keskusteluissa.

Monet huono-osaisuuden määritelmät viittaavat kuitenkin erilaisiin taloudellisiin, sosiaalisiin tai terveydellisiin resurssi- tai hyvinvointivajeisiin. Huono-osaisuuteen on liitetty myös vaikeus muuttaa käytössä olevat resurssit hyvinvoinniksi (Kallio & Hakovirta, 2020, s. 10). Olemmekin sitä mieltä, että huono-osaisuutta ei tule mieltää joidenkin yksittäisten tekijöiden perusteella. Käsitteemme mukaan huono-osaisuus kuvastaa sitä, että joillain ihmisillä elämän edellytykset ovat olennaisesti muuta väestöä heikommat (Saari ym., 2020, s. 45). Sen vuoksi heidän elämänsä kuuluu paljon epävarmuutta, pelkoa tai turvattomuutta, jota Mikko Ilmoniemi (2023) kutsuu ”ontologiseksi turvattomuudeksi”. Ymmärrämme ”elämän edellytykset” kuitenkin kattavammin kuin vain esimerkiksi yksilön taloudellisenä kyvykkyytenä tai terveydentilana. Näitä edellytyksiä luovat niin lähiyhteisöt, ympäristö kuin laajemmin koko yhteiskunta. Asumiseen liittyvä huono-osaisuus on siis näkemyksemme mukaan asumiseen liittyvää epävarmuutta, pelkoa tai turvattomuutta, jonka syitä ja ratkaisuvaihtoehtoja halusimme lähteä selvittämään kysymällä aiheesta sosiaalityön ammattilaisilta.

Seuraava kysymyksemme oli, miten tutkia asumiseen liittyvää huono-osaisuutta? Huono-osaisuuden tutkimuksessa kiinnostuksen kohteet ja tavoitteet ovat vaihdelleet aikojen kuluessa (Zitting & Anundi, 2021; Niemelä & Saari, 2013; Kainulainen, 2006; Blomgren, 2005; Rauhala, 2000). Laadullisen ja kokemuspohjaisen tutkimuksen ohella (Junnilainen, 2019; Salonen, 2013; Isola ym., 2015) huono-osaisuutta on tutkittu myös suurehkoilla väestötason aineistonäytteillä (Ohisalo, 2017; Kainulainen & Saari, 2013). Tässä tutkimuksessa huono-osaisuutta lähestytään sosiaalityön ammattilaisten käsitysten avulla, jolloin heidän tuottamansa tulkinnat kumpuavat heidän arkityöstään. Heidän näkemyksensä liittyvät pääosin aikuissosiaalityön asiakaskuntaan. Tutkimuksessamme on keskitytty tarkastelemaan erityisesti sitä, miten asumiseen liittyvä huono-osaisuus näkyy sosiaalityön ammattilaisten mukaan heidän asiakkaidensa kohdalla. Tulkitsemme ammattilaisten näkemyksiä asumiseen liittyvästä huono-osaisuudesta käyttäen aiempaa tutkimustietoa heikoista ryhmistä ja huono-osaisuuden määrittämisestä.

Asumiseen liittyvän huono-osaisuuden vähentäminen

Huono-osaisuus voi kytkeytyä asumiseen usealla tavalla. Sosiaalityön ammattilaisille kohdennetussa kyselyssä (Karjalainen & Kivipelto, 2022, s. 3) vastaajat nimesivät toiminta-alueillaan eniten sellaisia ongelmia ja ilmiöitä, jotka liittyivät asumiseen. Asumiseen liittyi esimerkiksi kodin huoltamiseen liittyviä vaikeuksia. Vastaajat toivat esiin myös ongelmallista päihdeiden käyttöä, riitoja ja häiriöitä. Myös tiettyjen ryhmien syrjintään liittyviä ongelmia tuotiin esiin. Erityisesti maahanmuuttajien, romanien ja päihde- sekä mielenterveysongelmista kärsivien henkilöiden kohdalla oli havaittu syrjintää, joka liittyivät esimerkiksi vaikeuteen saada palveluja. Samoin havaittiin, että huono-osaisuuteen liitetyt ilmiöt kuten mielenterveysongelmat, köyhyys, elämänhallinnan ongelmat, velkaongelmat, työttömyys ja asumiseen liittyvät ongelmat nimettiin erityisesti alueellisesti keskittyneiksi ilmiöiksi. Sosiaalityön ammattilaiset arvioivat, että pääkaupunkiseudulla (Espoo, Vantaa, Helsinki) oli eniten asumiseen liittyvien ongelmien alueellista keskittymistä. (Karjalainen & Kivipelto, 2022.)

Ymmärrämme tässä tutkimuksessa aiempaan tutkimustietoon pohjautuen asumiseen liittyvän huono-osaisuuden kokonaisuudeksi, jossa erilaiset resurssi- tai hyvinvointivajeet kulminoituvat erityisesti asumiseen. Asuminen ylipäänsä on yksi keskeisimmistä tarpeista sekä hyvinvointia määrittävistä tekijöistä. Mika Hyötyläinen (2020, s. 37–38) kuvaa asumisprekarisaation käsitteellä asumiseen liittyviä monisyisiä epävarmuuksia ja ongelmia, jotka voivat sävyttää ihmisten elämäntilanteita. Asumisprekaariudella voidaan

viitata huonolaatuihin, ahtaaseen tai kalliiseen asumiseen. Sillä voidaan tarkoittaa myös ei-toivottujen muuttojen aiheuttamaan ennustettavuuden puutteeseen omassa elämässä (ks. myös Juhila ym., 2023; Joutsiniemi ym., 2021).

Asunnottomuutta vähentävien sosiaali- ja terveystalouden kehittämisen arvioinnin väliraportissa (Liukko ym., 2022, s. 13–15) tunnistettiin asunnottomuuden uhkaa kokevien asiakkaiden palvelutarpeita. Useimmin ne koskivat asumisen taitojen vahvistamista ja talouden hallintaa ennaltaehkäisevinä toimina. Toiseksi yleisimmät palvelutarpeet liittyivät velkakierteiden selvittelyyn. Tämän jälkeen tulivat kriisiytyneet asumistilanteet, joissa palvelujen tavoitteena oli asunnon menettämisen ehkäiseminen. Lisäksi useat palvelutarpeet liittyivät arjen hallinnan tukemiseen sekä osallisuuden ja toimintakyvyn edistämiseen. Hieman harvemmin nousivat esiin päihdeiden käyttöön ja mielenterveyteen liittyvät palvelutarpeet. Jenni-Mari Räsänen ja Sirpa Saario (2022, s. 225) näkevät aikuisosiosuuden asumisosiosuudesta työtä tekevät ammattilaiset eräänlaisina rajatyöntekijöinä, jotka ”poluttavat” asiakkaita sosiaaliturvan piiriin. Samalla he ovat kokonaisvastuun kantajia asiakkaan asioissa. Asumisen turvaaminen on myös riskien ehkäisemistä.

Huono-osaisuutta pyritään vähentämään ja poistamaan, koska se aiheuttaa paitsi inhimillistä kärsimystä myös kansantaloudellisia menetyksiä. Esimerkiksi asumiskulut voivat viedä yli 40 prosenttia pienituloisten käytettävissä olevista tuloista. Asumiskulut voivat myös pudottaa vähävaraisia ihmisiä pienituloisuusrajan alapuolelle. Monen pienituloisen henkilön tulotaso jää asumismenojen jälkeen alle kohtuullisen minimitoimeentulon tason. (Ilmarinen & Kauppinen, 2018; Kauppinen ym., 2015.) Kunnille on arvioitu tulevan kustannuksia huono-osaisuudesta noin 2,3 miljardia euroa vuosittain. (Zittig ym., 2020.) Mitä erikoistuneempia palveluja ihmiset joutuvat käyttämään, sen kalliimmaksi huono-osaisuuden hoito tulee. Kustannusten laskeminen on kuitenkin lähes mahdotonta, koska huono-osaisuuden kerrannaisvaikutukset heijastelevat yhteiskunnan kaikille sektoreille (ks. myös Zittig ym., 2020).

Huono-osaisuutta pyritään vähentämään erilaisilla politiikkatoimilla, sosiaaliturvaetuuksilla ja palveluilla. Sosiaaliturvaetuuksien tarkoituksena on taata henkilön taloudellinen toimeentulo, jollei hän itse kykene siitä vastaamaan. Sosiaali- ja terveystalouden uudistuksella (Sote-uudistus) on pyritty parantamaan palvelujen saatavuutta. Maaseudulta ja entisistä pienistä kuntakeskuksista palveluita on kuitenkin siirretty suuriin kuntakeskuksiin. Lähipalveluja on korvattu etäpalveluilla. (Lavapuro ym., 2016; Leinamo, 2015.) Koronaviruspandemia on osaltaan vahvistanut jo pitkään jatkunutta kehitystä (Mesiäislehto ym., 2022; Kestilä ym., 2021; Eronen ym., 2020, 2021).

Politiikkatoimista keskeisimpiä asumiseen liittyvän huono-osaisuuden vähentämisessä ovat olleet hallituksen politiikkaohjelmat sekä lähiö- ja asunottomuusohjelmat. Käynnissä olevien politiikkatoimien avulla esimerkiksi kohtuuhintaisten asuntojen saatavuutta pyritään parantamaan lisäämällä ARA-tuotannon kokonaismäärää lähivuosien aikana (Valtioneuvosto [VN], 2021). ”Kohtuuhintaiselle asumiselle” ei ole kuitenkaan vakiintunutta määritelmää. Asuntopolitiikkaa linjaavissa päätöksissä kohtuuhintaisuuden näkökulman on sanottu jäävän vaille konkretiaa. (Sutela ym., 2020.) Väestöltään vähenevillä alueilla asuntokantaa pyritään sopeuttamaan siten, että se tukee alueen asuntomarkkinoita ja yhdyskuntarakenteen hallittua kehittymistä (VN, 2021). Asuntopolitiikka onkin jossain määrin irrallinen muusta yhteiskuntapolitiikasta (Tarkastusvaliokunta, 2018), vaikka asuminen vaikuttaa merkittävästi ihmisten hyvinvointiin ja toimeentuloon.

Huono-osaisuuden alueellisella ja kaupunkitilallisella keskittymisellä viitataan yleisesti myös segregatioon. Segregaatiolla tarkoitetaan asuinalueiden eriytymistä asukkaiden tulojen tai muun sosioekonomisen taustan suhteen (Eerola & Saarimaa, 2019). Tässä tutkimuksessa segregatio ei ole varsinaisena tutkimuskohteena, mutta asuinalueiden eriytymiseen liittyvä sosiaalisten ongelmien kasautuminen, palveluiden heikkeneminen ja asukasrakenteen yksipuolistuminen (Tarkastusvaliokunta, 2018) ovat ilmiöitä, jotka on kuitenkin tiedostettava myös tutkittaessa käsityksiä asumiseen liittyvästä huono-osaisuudesta.

Tutkimuksen toteutus

Tutkimus on toteutettu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella osana *Muutoliike ja sosiaalipolitiikka lähiöiden väestörakenteen ja sosiaalisten ongelmien muokkaajina* -tutkimushanketta. Hanke on ollut osa Ympäristöministeriön (2022) valtakunnallista *Lähiöohjelmaa 2020–2022*. Tämän tutkimuksen suunnittelussa on hyödynnetty aiemman kyselytutkimuksemme (Karjalainen & Kivipelto, 2022) tuloksia sekä aiempaa kirjallisuutta asumiseen liittyvästä huono-osaisuudesta. Tässä tutkimuksessa olemme jatkaneet kuvan tarkentamista. Tehtävänämmä on ollut tarkastella, miten asumiseen liittyvä huono-osaisuus näkyi sosiaalityön ammattilaisten mukaan sosiaalityön asiakkaiden arjessa ja yhteisöissä. Lisäksi olemme kysyneet sosiaalityön ammattilaisilta heidän käsityksiään asumiseen liittyvän huono-osaisuuden syistä ja ratkaisuista asumiseen liittyvän huono-osaisuuden vähentämiseksi. (ks. Liite 1.) Käyttämämme aineistot ja niiden analysointimenetelmät on kuvattu tarkemmin taulukossa 1.

Aineisto	Kohderyhmä	Aineiston tyyppi	Aineiston analyysi	Aineiston keruu-aika
Fokusryhmä-haastattelut	18 aikuissosiaalityössä työskentelevää sosiaalityöntekijää ja sosiaalihojaaja Helsingissä, Jyväskylässä ja Joensuussa.	Laadullinen aineisto	Analyysi Colemanin mallin mukaisesti (kuvio 1)	Helsinki (Mellunkylä) 11.3.2022 Helsinki (Vuosaari) 18.3.2022 Jyväskylä 5.4.2022 Joensuu 8.4.2022

TAULUKKO 1. Tutkimuksessa käytetyt aineistot, kohderyhmät ja aineistonkeruu.

Aineisto koottiin fokusryhmähaastatteluin siten, että eri paikkakuntien haastateltaville järjestettiin oma fokusryhmä. Fokusryhmähaastattelussa ryhmä henkilöitä tuottaa laadullista tietoa jostain rajatusta ilmiöstä tai asiasta. Ryhmät muodostetaan jonkin haastateltavia henkilöitä yhdistävän tekijän perusteella (Krueger & Casey, 2014), joka tässä tapauksessa oli kaupunki tai kaupunginosa. Menetelmää on käytetty tilanteissa, joissa ei ole tarkoitus koota yksilöllisiä ajatuksia vaan nimenomaan yhdessä tuotettuja näkemyksiä (esim. Kjellgren, 2022; Laenen, 2019). Menetelmää pidetään myös syvällisempänä kuin yksilöhaastatteluja (Nyumba ym., 2018), koska fokusryhmähaastatteluilla voidaan tutkia monimutkaisina pidettyjä sosiaalisia kysymyksiä ja keskustella aiheesta yhdessä (Baden ym., 2022, s. 5). Tämän tutkimuksen haastattelutilanteissa fokusryhmätmenetelmää sovellettiin siten, että haastattelijan esittämään kysymykseen vastasi ensin yksi henkilö, jota toinen ja kolmas osallistuja joko tuki tai tarkensi, tai toi esiin erilaisia näkemyksiä. Erilaiset huomiot tuotiin keskusteltavaksi tavallaan ”yhteiseen pöytään”.

Haastateltavat tavoitimme kuntien johtavien sosiaalityöntekijöiden avustuksella. Sosiaalityöntekijälle lähetettiin sähköpostiviesti, jossa kerrottiin tutkimusluvan saamisesta niissä kunnissa, joissa lupa edellytettiin. Yhdessä kunnassa tutkimuslupaa ei edellytetty, koska tutkimuksessa ei haastateltu

asiakkaita eikä kerätty arkaluonteisia asiakastietoja. Kontaktihenkilöitä pyydettiin kokoamaan 4–6 sosiaalityön ammattilaisen ryhmä, joka kutsuttiin haastatteluun. Haastattelut tehtiin Teamsin välityksellä koronapandemian vuoksi. Haastatteluja oli neljä (11.3.2022, 18.3.2022, 5.4.2022 ja 8.4.2022), ja niihin osallistui 18 henkilöä. Haastateltavista kolme oli miehiä ja 15 naisia. Haastateltavissa oli kuusi sosiaaliohjaajaa, seitsemän sosiaalityöntekijää, kolme johtavaa sosiaalityöntekijää ja kaksi yhdyskuntatyöntekijää. Haastattelurunko on liitteenä (Liite 1).

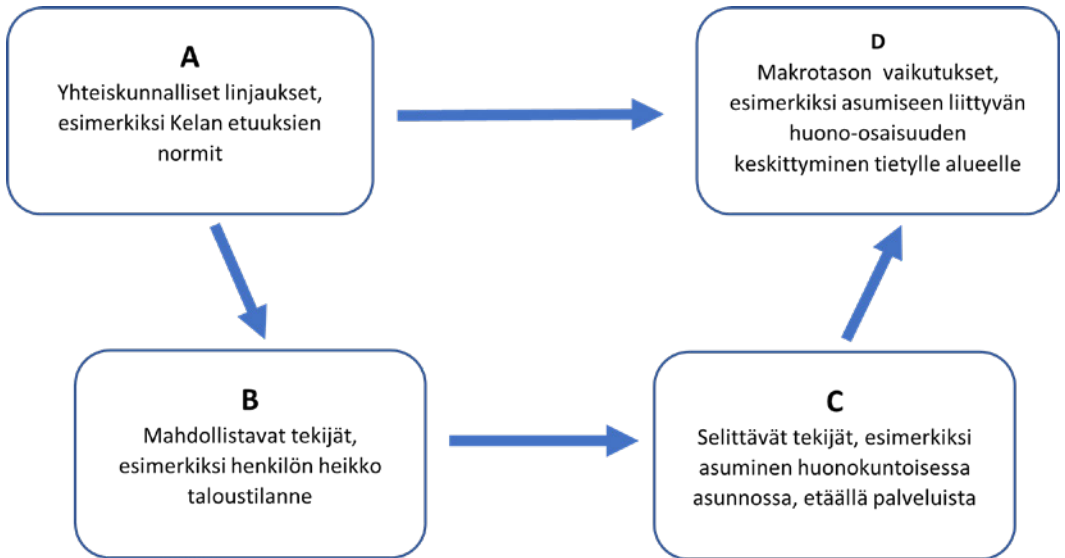
Ryhmähaastattelut kestivät 1,5–2 tuntia. Yksi tutkijoista esitti kysymykset ja kaksi henkilöä teki muistiinpanoja. Kaikki tutkijat esittivät tarkentavia kysymyksiä. Muistiinpanoja kertyi yhteensä 30 sivua. Haastattelut nauhoitettiin osallistujien suostumuksella ja muistiinpanojen oikeellisuus tarkistettiin nauhoituksista. Teams-nauhoitteet tuhottiin kahden viikon kuluttua haastattelusta, kun kaikki tarkistukset oli tehty.

On huomioitava, että toisenlaisella tutkimusotteella tulokset voisivat olla erisuuntaisia. Fokusryhmissä esiin tuotujen näkemysten vertaus aiemmin toteuttamiemme anonyymien ja avoimien kyselytutkimusten tuloksiin (Karjalainen & Kivipelto, 2022) toi esiin merkittäviä eroavaisuuksia. Havaitsimme anonyymistä kyselystä enemmän näkemyksiä esimerkiksi siitä, että sosiaalityön asiakkaiden tulisi ottaa itse vastuu asioistaan, kun taas tämän tutkimuksen haastateltavat tarkastelivat yhteiskunnallisia linjauksia ja suhtautuivat kriittisesti päätöksentekijöiden vähäiseen kiinnostukseen yhteiskunnan heikompia kohtaan. Lähiöitä, kuntakeskusten ulkopuolisia alueita tai itse kuntakeskuksia ei kuitenkaan arvotettu muita paremmiksi tai huonommiksi alueiksi. Osa haastateltavista asui itse esimerkiksi lähiössä, jota piti viihtyisänä asuinalueena. Ongelmana pidettiin sen sijaan sitä, jos päätöksenteossa aletaan ohjailla tietoisesti tai vailla parempaa tietämystä esimerkiksi lähipalvelujen vähentämistä joiltain alueilta.

Erilaisten tutkimusotteiden yhdistelmällä (tilastot, haastattelut, etnografinen tutkimus) olisi puolestaan mahdollista selvittää tarkemmin yhden menetelmän tutkimuksissa katveeseen jääviä kysymyksiä. Yhdistelmä voisi tarkastella esimerkiksi poliittisessa päätöksenteossa olevia mikrotason mekanismeja, jotka tukevat palvelujen katoamista alueilta tai heikompiosaisten palvelujen digitalisoimista saaduista negatiivisista palautteista huolimatta.

Aineiston analyysi

Aineiston käsittely aloitettiin teemoittelemalla se seuraavien teemojen mukaisesti: kunta, ilmiö/ongelma, miten ilmiö liittyy etuuksien tarpeeseen, miten ilmiö liittyy palveluihin ja miten ilmiö näkyy sosiaalityössä. Teemat johdimme

KUVIO 1. Colemanin teoria aineiston analyysin välineenä (Coleman, 1990; Ylikoski, 2021).

tutkimuskysymyksistä. Teemoittelu vietiin Excel-taulukkoon. Teemoittelun jälkeen analysoimme aineistoa käyttämällä James Colemanin (1990) teoriakehikkoa (kuvio 1). Colemanin teorialla jäsennettiin aineistossa esiin tulleita näkemyksiä siitä, miten asumiseen liittyvä huono-osaisuus näkyi sosiaalityön ammattilaisten mukaan sosiaalityön asiakkaiden arjessa ja yhteisöissä sekä millaisia asumiseen liittyvän huono-osaisuuden syitä ja ratkaisuja sen vähentämiseksi he olivat tuoneet esiin. (Ks. myös Ylikoski, 2021; Cowen ym., 2022).

Analyysi aloitettiin paikantamalla haastateltavien näkemyksiä yhteiskunnallisista linjauksista, kuten asumiseen liittyvistä politiikkatoimista ja suosituksista (Ylikoski, 2021, s. 4), joilla oli haastateltavien mukaan merkitystä asumiseen liittyvän huono-osaisuuden ilmenemisessä tai sen vähentämisessä. Nimesimme nämä A-tekijöiksi ja niitä olivat aineistossamme esimerkiksi asuntopolitiikka sekä Kelan toimeentulotuen ja asumistuen normit.

Seuraavaksi kokosimme aineistosta mainintoja, miten asumiseen liittyvä huono-osaisuus näkyi sosiaalityön ammattilaisten mukaan sosiaalityön asiakaiden arjessa ja yhteisöissä. Kokosimme haastateltavien näkemyksiä yksittäisten ihmisten toiminnasta, intresseistä, motiiveista tai tilanteista (B-tekijöitä), kuten eri ihmisryhmiä koskevista talousvaikeuksista ja asunnottomuudesta.

Coleman (1990) olettaa, että B-tekijät toimivat mahdollistavina tekijöinä A- ja C-tekijöiden välillä, jotta lopputulos (D-tekijä) tapahtuisi. Jos esimerkiksi Kelan normit (A-tekijä) ohjaavat henkilöitä valitsemaan tietynhintoisen asunon, tarvitaan myös B-tekijöitä, kuten taloudellinen tilanne, mahdollistamaan ihmisten päätyminen asumaan etäälle tarvitsemistaan palveluista (ks. Ylikoski, 2021, s. 4–5). C-tekijöiksi aineistosta poimittiin kuvauksia ihmisten käyttäytymisestä ja valinnoista, kuten asumisesta tai palveluiden käytöstä. Coleman (1990) nimittää näitä selittäviksi tekijöiksi, koska ne selittävät yksilöitä laajempien yhteisöjen ja koko yhteiskunnan tasolla havaittavia ilmiöitä, kuten asumiseen liittyvän huono-osaisuuden kasaantumista tietyille alueille. Näitä laajoja yhteisöllisiä ja yhteiskunnallisia vaikutuksia nimesimme eli D-tekijöiksi.

Erojen tekeminen esimerkiksi mahdollistavien (B) ja selittävien (C) -tekijöiden välillä vaatii useamman kierroksen, jotta luokkiin sijoitettavat teemat olivat selkeitä. Pidimme kiinni siitä, että B-tekijä on sellainen, jonka tulee toimia C-tekijän kanssa niin, että vaikutukset (D-tekijät) ovat mahdollisia. Vaikka käsitteet tuntuivat välillä hieman keinotekoisilta, auttoi teoria kuitenkin kohtuullisen hyvin hahmottamaan, miten yhteiskunnalliset linjaukset (A) palautuvat yksilöiden tilanteiden (B) ja yksilöiden ja ryhmien toiminnan (C) kautta takaisin yhteiskunnallisiksi vaikutuksiksi (D). (Ks. myös Cowen ym., 2022.)

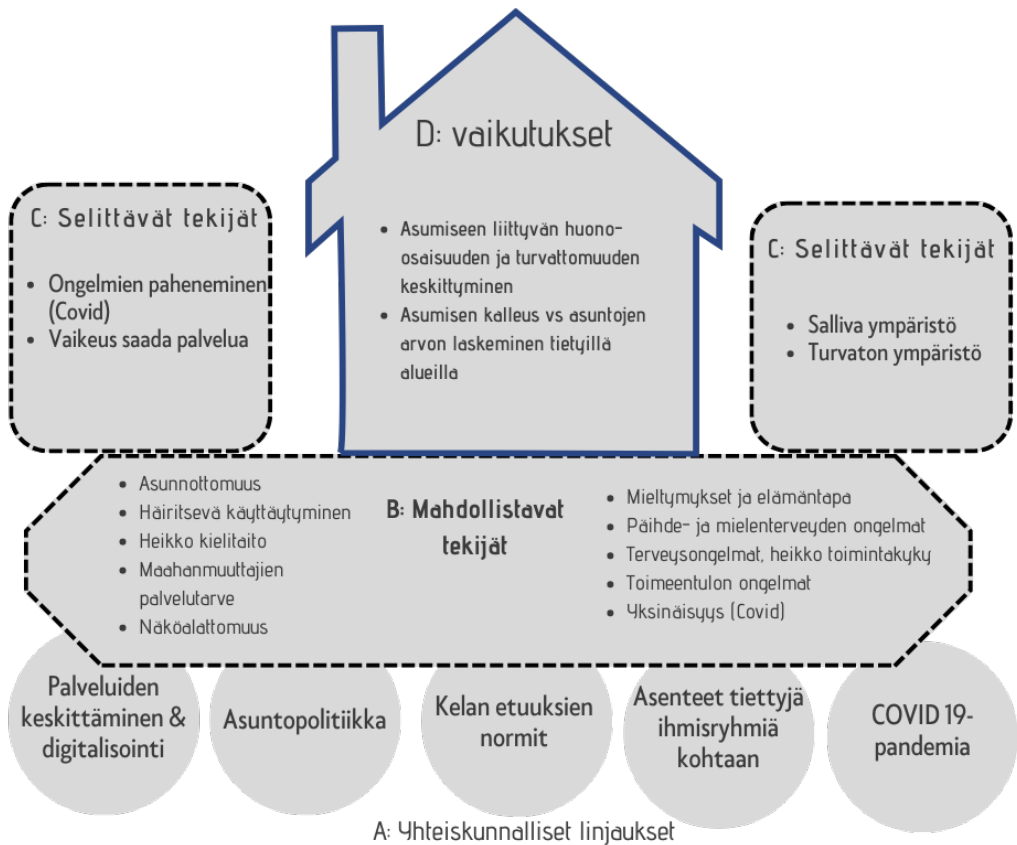
Käytämme tulosten havainnollistamisessa tiivistyksiä fokusryhmäkeskusteluista. Tiivistykset on merkitty kursiivilla ja tiivistyksen jälkeen on kerrottu, mistä fokusryhmästä tiivistys on peräisin (esim. fokusryhmä, Jyväskylä).

Tutkimustulokset

Sosiaalityön ammattilaisten mukaan asumiseen liittyvään huono-osaisuuteen kuuluu yhteiskunnallisia linjauksia, jotka tukevat tai vähentävät asumiseen liittyvää huono-osaisuutta (A-tekijät), yksilöiden kohdalla ilmeneviä mahdollistavia tekijöitä (B-tekijät), selittäviä tekijöitä (C-tekijät) ja vaikutuksia (D-tekijät). Tutkimustulokset on tiivistetty kuvioon 2.

Yhteiskunnalliset linjaukset (A-tekijät)

Varsinkin sote-uudistuksen myötä lähipalveluja on keskitetty kuntakeskukseen ja digitaalista asiointia on lisätty. Haastateltavien mukaan linjaukset on tehty ilman tietoa siitä, miten henkilökohtaisen palvelun puuttuminen vai-

kuvio 2. Asumiseen liittyvään huono-osaisuuteen liittyvät yhteiskunnalliset linjaukset, mahdollistavat ja selittävät tekijät sekä vaikutukset (Covid=tekijä tullut esiin erityisesti COVID-19-pandemian aikana).

kuttaa ihmisten mahdollisuuksiin hoitaa asioitaan. Palvelujen katoaminen lähiöistä ja kuntakeskusten ulkopuolelta on tapahtunut vähitellen. Helsingin fokusryhmässä kerrottiin esimerkki Kelan toimiston sulkemisesta alueelta. Kun toimisto vielä oli auki alueella, Kelan edessä oli jo aamuisin pitkä jono odottamassa aukeamista: *“Ei se ollut ainakaan asiakkaiden puutteesta kiinni, miksi suljettiin”*, todettiin haastattelussa. Päätökset kummastuttivat etenkin, kun kyseisenkin alueen asukasmäärän on arvioitu kasvavan lähivuosina noin kymmenellä tuhannella henkilöllä.

Asuntopolitiikka oli lähes yksimielisesti haastateltavien mukaan syynä sosiaalityön asiakkaiden asumiseen liittyvään huono-osaisuuteen. Sillä tarkoitettiin esimerkiksi sitä, että sosiaalityön asiakkaiden asumista tuettiin tai jopa vaikeutettiin erilaisin linjauksin. Asumisen sanottiin olevan kallista erityisesti siellä, missä palvelut sijaitsivat, eikä vähävaraisella ollut haastateltavien mukaan muuta vaihtoehtoa kuin etsiä edullisin asunto. Kohtuuhintaisten asuntojen saaminen nähtiin vaikeaksi erityisesti kuntakeskuksissa. Vähävaraisten ihmisten asunnot olivat toisinaan myös huonokuntoisia, eikä yhteiskunnan taholta tarjottu juurikaan ratkaisuja:

“Vähävaraisia henkilöitä houkutellaan edullisella vuokratasolla tietyille alueille. Asuntojen hinnoittelulla ohjataan ihmisiä asumaan tietyille alueille. Enossa, Tuupovaarassa on paljon asiakkaita, jotka ovat tulleet muualta, muualta Suomestakin, koska tarjotaan asuntoja luottotiedottomille asukkailla. Vuokra-taso on edullinen ja asuntojen kunto on kyseenalainen. Esim. kuntien entisiä omia rivareja, ja ovat nyt yksityisiä toimijoita. Tämä näkyy katukuvassa jopa mainoksina. Ei vain huono asia, mutta kun palvelut ovat kaikonneet juuri näiltä alueilta. Vuokra-asuntomarkkinat ovat laajentuneet syrjäseudulle yksityisten toimijoiden myötä. Joensuuhun tullut paljon muualta asiakkaita, joilla luottotiedot menneet.”

Fokusryhmä, Joensuu

Joensuussa tuli esille vuokra-asuntomarkkinoiden laajentuminen yksityisten vuokrayhtiöiden toimesta kunnan syrjäseudulle, entisiin kuntakeskuksiin. Yksityiset toimijat olivat ostaneet ja kunnostaneet vuokrataloiksi esimerkiksi kuntien vanhoja rivitaloja. Toimijat olivat markkinoineet asuntoja aktiivisesti ja niiden vuokrataso oli edullinen. Esimerkiksi tuloton henkilö saattoi saada asunnon, vaikka hänellä oli ongelmia luottotiedoissa, koska asumiskulut oli mahdollista kattaa sosiaaliturvan kautta. Yksityiset vuokranantajat eivät toki ole vastuussa palvelujen saatavuudesta, mutta palveluita ja tukea tarvitsevien ihmisten muutto on aiheuttanut ongelmia, kun alueet ovat kaukana palveluista. Asumisen ohjailua havaittiin myös tuetun asumisen kohdalla,

johon pääsy saattoi edellyttää hädän saamista ja siten asumiseen liittyvän huono-osaisuuden kurjistumista.

Haastateltavien mukaan Kelan etuuksien normit olivat kytköksissä asuntopoliitiikkaan, sillä normien nähtiin vahvasti säätelevän toimeentulotuen asiakkaiden asumista. Tutkimuksen toteutusvuonna 2022, perustoimeentulotuessa hyväksyttävien asumismenojen kuntakohtaiset rajat olivat yksinasuvan henkilön kohdalla Jyväskylässä 528, Joensuussa 498 ja Helsingissä 694 euroa (Kela). Vastaajien mukaan Kelan vuokratotto oli lisännyt alueellista eriytymistä. Sosiaalityön asiakkailla oli usein vaikeuksia saada asuntoja vapailta markkinoilta, koska he eivät kyenneet usein maksamaan niissä vaadittavaa vuokravakuutta.

Asenteet tiettyjä ihmisryhmiä kohtaan näkyivät haastateltavien mukaan esimerkiksi maahanmuuttaneiden kohtaamana syrjintänä asuntopoliitiikalla ja vaikeuksina saada palvelua. Maahanmuuttaneet törmäävät negatiivisiin asenteisiin ja jopa huijaamiseen asuntopoliitiikalla. Myös asunnottomuuden tai päihteiden ongelmakäytön vuoksi asiakas saattoi sosiaalityön ammattilaisten mukaan joutua kohtaamaan negatiivisia asenteita ja syrjintää esimerkiksi mielenterveyspalveluissa.

Haastattelu tehtiin COVID-19-pandemian aikaan, joten myös pandemian vuoksi tehdyt rajoitustoimet nousivat esille. Haastateltavien mukaan rajoitustoimet syvensivät asumiseen liittyvää huono-osaisuutta. Suomessa tehtiin lukuisia rajoitustoimia ja suosituksia, jotka kohdistuivat jo valmiiksi heikossa asemassa oleviin ihmisiin. Tällaisia olivat esimerkiksi suositukset, että ikääntyneiden henkilöiden kotoa pois liikkuminen ei ollut suotavaa tai suositukset, että sosiaali- ja terveyspalveluja tulisi sulkea tai rajoittaa henkilökohtaista palvelua.

Mahdollistavat tekijät (B-tekijät)

Aikuissosiaalityön ammattilaisten mukaan asumiseen liittyvä huono-osaisuus ilmeni yksilötasolla erilaisina ongelmina, haasteina ja vaikeuksina, mutta myös valintoina, motiiveina ja mieltymyksinä. Mahdollistavia tekijöitä tuotiin esiin enemmän kuin yhteiskunnallisia tekijöitä, selittäviä tekijöitä tai vaikutuksia. Yksilötasolla tuotiin esiin asunnottomuutta, häiritsevää käytäytymistä ja yleisiä asumisen häiriöitä, maahanmuuttaneiden heikkoa kielitaitoa ja korkeaa palvelutarvetta, asiakkaiden näköalattomuutta ja opittua avuttomuutta, tietynlaisia mieltymyksiä ja elämäntapaa, päihteidenkäyttöä, mielenterveyden ongelmia, somaattisia terveysongelmia, heikkoa toimintakykyä tai vaikeutta ylläpitää tarvittavaa toimintakykyä, toimeentulon ongelmia sekä yksinäisyyttä. Haastatteluissa keskustelua herättivät eniten

asunnottomien, maahanmuuttaneiden, yksinäisten sekä terveydeltään tai toimintakyvyltään heikkojen tilanteet.

Maahanmuuttaneiden heikko kielitaito sekä toimeentulon ongelmat huolestuttivat keskustelijoita Helsingissä ja Jyväskylässä. Haastateltavien mukaan asioiden hoito ei kielitaidottomuuden vuoksi aina onnistunut näiltä henkilöiltä. Sosiaalityön ammattilaiset liittivät yksinäisyyden ja koteihin eristäytymisen ikääntyneisiin henkilöihin ja mielenterveyden häiriöistä tai päihteiden käytöstä johtuviin ongelmiin. Yksinäisyys yhdistettynä heikkoon terveydentilaan, päihteiden käyttöön tai mielenterveyden vaikeuksiin oli vaikea yhdistelmä, jota edes palvelujärjestelmä ei tahtonut tunnistaa.

Toimeentulovaikeudet koskettavat haastateltavien mukaan kaikkia aikuis-sosiaalityön asiakkaita ikään katsomatta. Toimeentulo-ongelmat liitettiin vahvasti asumiseen liittyvään huono-osaisuuteen, mutta toimeentulovaikeudet ilmenivät harvoin nekään yksin. Esimerkiksi näköalattomuus ja opittu avuttomuus liitettiin yhteen pitkittyneen toimeentulotuen käytön kanssa joidenkin asiakkaiden kohdalla. Mieltymykset ja elämäntapa saattoivat haastateltavien mukaan olla sellaisia tekijöitä, joiden takia moni jäi asumaan myös tasoltaan huonoon tai välttävään asuntoon.

Yksinäisyys ja yksin jääminen lisääntyivät haastateltavien mukaan COVID-19-pandemian aikana. Kotoa liikkumista rajoitettiin, julkisia tiloja suljettiin, eikä edes pihalla ollut tarpeeksi oleskelupaikkoja muiden ihmisten tapamiseen. Istuimet vietiin julkisilta paikoilta pois tai otettiin pois käytöstä ja poliisi ohjasi ihmisiä pois ostoskeskuksista. COVID-19-pandemia näkyi ikääntyneiden henkilöiden tilanteissa eristäytymisenä ja läheisten hätäntyneinä yhteydenottoina sosiaalityöhön.

Selittävät tekijät (C-tekijät)

Haastateltavien mukaan sosiaalityön asiakkaiden tilanteet saattoivat kriisiytyä ennen kuin sosiaalityöhön otettiin yhteyttä. Yhteydenoton syy saattoi olla esimerkiksi naapuriasunnon hajuhaitta tai pitkään jatkunut häiriökäyttäytyminen. Haastateltavat olivat lähes yksimielisiä siitä, että sosiaalityön asiakkaiden kannalta palveluihin pääsyn käytännöt ovat liian työläitä, monimutkaisia ja edellyttävät odottelua. Esimerkiksi mielenterveyspalveluihin tarvittiin usein lääkärin lähete ja lähetteen saaminen edellytti henkilökoh- taista käyntiä terveysasemalla. Palvelujen saamiseen liittyvät odotusajat olivat pitkiä. Sairaalapalvelut olivat tyypillisesti vain lyhyitä toistuvia jaksoja. Haastateltavien arvion mukaan sairaaloista kotiutettiin liian huonossa kunnossa olevia ihmisiä ja avopalvelut nykyisellään olivat riittämättömiä vastaamaan

heidän tarpeisiinsa. Pula työntekijöistä eli palveluissa olevat resurssiongelmat edelleen vaikeuttivat jo ennestään heikkojen alueiden palvelutilannetta.

Palveluja ei ole haastateltavien mukaan rakennettu sellaisille henkilöille, joilla on useita päällekkäisiä ongelmia. Päihteidenkäyttö ja muut ongelmat ovat estäneet joidenkin henkilöiden pääsyn tutkimuksiin, asianmukaisen diagnosoinnin ja tarpeenmukaisten palvelujen saamisen. Helsingin fokusryhmissä tuli esiin havainto, että heikko luottamus suomalaisiin viranomaisiin hankaloitti erityisesti kielitaidottomien asiakkaiden hakeutumista palveluihin. Mielenterveyspalveluissa on puolestaan tullut vastaan, että myös vaikeasti oireilevat asiakkaat ovat usein kielteisiä apua kohtaan. Terveystieteiden huollon asiakkuuden vaatimuksena oli asiakkaan oma motivaatio ja sääntölinen hoidossa käyminen, mikä oli vaikeaa henkilöille, joiden toimintakyky oli heikko. Tällöin asiakkaan asia saattoi jäädä pyörimään hoitamattomana pitkäksi aikaa siten, että paikalla on käynyt silloin tällöin ensihoito tai yksittäinen viranomaisen ilman, että ongelman syyt on selvitetty.

Peruspalvelut on rakennettu henkilöille, joille pitkät matkat eivät ole ongelma ja joilla on motivaatio selvittää asioita. Joensuussa tuli esiin, että syrjäkyllä ja kaupungin laitamilla ei ollut enää palveluita, vaan henkilön tuli matkustaa etäisyyksien päähän saadakseen tarvitsemaansa palvelua. Paikallisten palvelujen kato oli seurausta palvelujen keskittämisestä suuriin, jopa koko kuntaa palveleviin yksiköihin. Matalan kynnyksen palveluja ja tiloja on aiemmin ollut lähiöalueilla, mutta sittemmin tiloista on alettu periä markkinavuokraa. Lopputulemana matalan kynnyksen toimijat ovat vähentäneet tai lopettaneet toimintansa alueilla. Kaikkiaan nähtiin, että palvelut ovat kasautuneet sinne, missä varakkain väestönosa asuu. Kuvaavaa oli Jyväskylän fokusryhmäläisen toteamus, että *"tietyiltä alueilta palvelut ovat kadonneet, vain pubi tai pizzeria saattaa löytyä"*. Kaikilla sosiaalityön asiakkailla ei ole varaa edes bussikorttiin, jotta voisi asioida kuntakeskuksessa.

Rajoitustoimien vuoksi joidenkin palvelujen keskeyttäminen COVID-19-pandemian aikana vahvisti jo ennestään heikentynyttä palvelujen saatavuutta haastateltavien mukaan. Henkilökohtaiseen tapaamiseen perustuvia palveluja siirrettiin etäyhteydellä toimiviksi, minkä lisäksi joitain ryhmätoimintoja keskeytettiin kokonaan. Terveystieteiden huollossa aikoja peruttiin tai siirrettiin eteenpäin.

Selittäviä tekijöitä haettiin myös ympäristöstä. Etenkin Helsingissä oli nähtävissä, että ongelmat liitettiin tiettyihin kortteleihin, taloihin tai rapuihin – ei niinkään koko alueelle. Alueella saattoi olla naapurihäiriköintiä, turvattuutta ja joihinkin erityisryhmiin kohdistuvaa kiusantekoa. Huumeiden käyttö ja sen aiheuttamat lieveilmiöt olivat haastateltavien tiedossa

suuren kaupungin lähiöissä. Joissakin taloissa kävi vartijoita, minkä toivottiin rauhoittavan tilanteita. Joidenkin mielestä puolestaan liian salliva ympäristö saattoi olla syy, minkä vuoksi jotkut sosiaalityön asiakkaat eivät halunneet muuttaa pois, vaikka asumisolosuhteet eivät olisi olleet kuin korkeintaan välttävät. Haastateltavat pohtivat myös, että tiettyjen alueiden ongelmat ja leimaaminen voivat olla osin liioiteltuja. Vaikka jollain alueella oli levottomuutta ja haastetta, niin samaan aikaan oli myös paljon tyytyväisyyttä ja aktiivisuutta.

Vaikutukset (D-tekijät)

Haastateltavien puheista tiivistimme kolme vaikutustekijää: asumiseen liittyvän huono-osaisuuden ja turvattomuuden keskittymisen, asumisen kalleuden tai asuntojen arvon laskemisen tietyillä alueilla. Asumisen kalleuden nähtiin olevan yhteydessä asuntopolitiikkaan (A-tekijä). Samalla se on myös välillisesti kytkeytynyt Kelan etuuksien linjauksiin, joiden pohdittiin osaltaan tukevan sitä, että vuokra-asumisen kustannukset ovat nousseet. Colemania (1990, s. 27-44) tulkiten asumisen kalleus on esimerkki eri tekijöiden välisestä keskinäisriippuvuudesta, jossa yksilölliset tekijät (esim. toimeentulotuen asiakkaiden vähävaraisuus) vahvistavat yhteiskunnallisen tason linjauksia (esim. asuntojen hinnoittelu).

Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin sosiaalityön ammattilaisten näkemyksiä asumiseen liittyvästä huono-osaisuudesta. Tavoitteena oli selvittää, miten asumiseen liittyvä huono-osaisuus näkyi sosiaalityön ammattilaisten mukaan sosiaalityön asiakkaiden arjessa ja yhteisöissä. Lisäksi kysyimme sosiaalityön ammattilaisten käsityksiä asumiseen liittyvän huono-osaisuuden syistä ja ratkaisuista sen vähentämiseksi. Haastateltavat toivat esiin ajatuksia siitä, miten asumiseen liittyvä huono-osaisuus näkyi heidän asiakkaidensa yksilöllisissä tilanteissa, kuten terveydentilassa, toimintakyvyssä tai talouden hallinnassa. Heidän käsityksensä oli lähellä omaa näkemystämme siitä, että asumiseen liittyvä huono-osaisuus on ennen muuta asumiseen liittyvää epävarmuutta, pelkoa tai turvattomuutta. Turvattomuus ja pelko ovat monen tekijän summa, johon vaikuttavat niin yhteiskunnalliset linjaukset kuin henkilökohtainen tilanne, kuten terveys, talous tai kielitaito, mutta myös palvelujen ja etuuksien saamiseen liittyvät epävarmuudet. Ammattilaiset eivät asettaneet yksittäisiä henkilöitä vastuullisiksi sellaisista tilanteista, joihin asiakkaat eivät voi itse vaikuttaa, kuten vähävaraisten henkilöiden asumisen keskittyminen alueille, joilta palvelut puuttuvat tai ovat kaukana (ks. myös Coleman 1990, s. 1-23). Haasta-

teltavat toivat varsin yksimielisesti esiin käsityksensä yhteiskunnallisista linjauksista, jotka pahentavat asumiseen liittyvää huono-osaisuutta, kuten asuntopolitiikka ja Kelan etuuksien normit. Erityisesti palvelujen saamisen vaikeus oli sosiaalityön ammattilaisten huolena.

Tulosten perusteella voikin todeta, että yksittäisten ihmisten vastuuttaminen ei muuta asumiseen liittyvää huono-osaisuutta, koska laajemmat yhteiskunnalliset linjaukset ohjaavat yksilöiden valintoja ja mahdollisuuksia. Samankaltaisia havaintoja on tehty myös vuokratulovaltaisista lähiöistä (Junnilainen, 2019, s. 281). Tulosten pohjalta voimme suositella politiikkatoimia, alue- ja yhdyskuntasuunnittelun toimia sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimia, jotka keskittyvät poistamaan asumiseen liittyvää huono-osaisuutta ylläpitäviä ja lisääviä tekijöitä, joita on havaittu yhteiskunnallisissa sekä alueellisissa linjauksissa ja toimissa. Esimerkiksi tiettyjä ihmisryhmiä kohtaan olevien negatiivisten asenteiden purkamiseksi tarvitaan pitkäjänteistä työtä niin koulutuksessa, vapaa-ajan toiminnoissa kuin työpaikoilla.

Asumiseen liittyvän huono-osaisuuden poistaminen vähentäisi myös yhteiskunnan menoja monin eri tavoin. Köyhyyden ja eriarvoistumisen tiedetään aiheuttavan suuria kustannuksia yhteiskunnalle. Maria Ohisalo, Tuomo Laihiala ja Juho Saari ovat jo vuonna 2015 artikkelissa ”Huono-osaisuuden ulottuvuudet ja kasautuminen leipäjonoissa” esittäneet, että nämä kustannukset on viimein selvitettävä ja tähdättävä politiikkatoimilla heikoimmassa asemassa olevien aseman parantamiseen. Asumiseen liittyvä huono-osaisuus aiheuttaa paitsi kustannuksia yhteiskunnan tasolla, minkä lisäksi sen aiheuttamat yksilölliset seuraukset ovat liian merkittäviä, jotta niitä voidaan ohittaa. Onkin osoitettu, että jopa kuolleisuus on suurempaa taloudellisesti vähävaraisilla, työttömillä ja mielenterveysongelmista kärsivillä (esim. Suokas ym., 2022).

Sosiaalityön ammattilaiset kokivat olevansa varsin voimattomia vaikuttamaan muuhun kuin asumiseen liittyvän huono-osaisuuden yksilöllisiin syihin. Sosiaalityössä on kuitenkin tietoa eri tekijöiden merkityksestä asumiseen liittyvän huono-osaisuuden vähentämisessä, kuten asuntopolitiikan ja Kelan normien ohjausvaikutuksista. Tätä tietoa olisi voitava hyödyntää nykyistä enemmän päätöksenteossa. Kelan asumistuen ja perustoimeentulotuen normeilla nähtiin olevan myös segregatiota kiihdyttävä vaikutus. Asuinalueiden eriytyminen on ollut huolena erityisesti pääkaupunkiseudulla (Kortteinen & Vaattovaara, 2015, s. 569; Rasinkangas 2013, s. 48–49), Helsingissä, Turussa ja Tampereen alueella (Saikkonen ym., 2018). Vaikka tässä tutkimuksessa ei ollut tavoitteena selvittää segregatiota etenemistä, tiedostavat sosiaalityön ammattilaiset kyseisen kehityksen olemassaolon alueillaan.

Sosiaalityön tulisi voida vaikuttaa politiikkatoimiin ja yhteiskunnallisiin linjauksiin tuomalla esiin mahdolliset rakenteelliset epäkohdat. Alue- ja paikallistasolla sosiaalityön asiantuntijuutta olisi hyvä käyttää yhdyskuntasuunnittelussa tuomaan esiin esimerkiksi palvelujen sijoittelun, ympäristön viihtyvyyden ja turvallisuuden huomioivia näkökohtia, joilla on merkitystä asumiseen liittyvän huono-osaisuuden vähentämisessä ja hyvinvoinnin lisäämisessä. On varmistettava, että myös yhteiskunnan marginaalissa elävillä on sananvaltaa sosiaaliseen ja luonnonympäristöön liittyvässä päätöksenteossa (Ranta-Tyrkkö & Närhi, 2021).

Tulosten perusteella näyttää siltä, että erityisesti syrjäkyllillä ja kaupunkien laitamilla on tarvetta asuinympäristön viihtyisyyttä ja turvallisuutta parantavalle yhdyskuntatyölle, kotoutumistyölle sekä matalan kynnyksen *walk in* -palveluille ja -toiminnalle. Vaikka sosiaalityössä tehdään paljon verkostotyötä, on myös selkeästi tarvetta asuinalueille ja lähiöihin kiinnittyvälle työlle, asumissosiaaliselle työlle sekä rakenteelliselle sosiaalityölle (Karjalainen ym., 2019). Asumisneuvonnan tuesta vuosille 2023–2027 annettu lakiesitys (HE 129/2022) vastaa osaltaan edellä kuvattuihin haasteisiin resursoidessaan ja kannustaessaan kuntia kehittämään asumisneuvontapalveluja sekä lisäämään asumisneuvonnan saatavuutta asunnon hallintamuodosta riippumatta. Esityksen mukainen tuki tulisi myös parantamaan asumisneuvontapalvelujen vaikuttavuutta. Samalla kuitenkin lisääntyvät palvelujen sektoroitumisen riskit, sillä asumissosiaalinen työ sekä asumisneuvonnan sosiaalityö palveluineen ja tukimuotoinen siirtyvät hyvinvointialueille, jossa ne ovat sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaista sosiaalityötä (Perkiö & Pekkarinen, 2022, s. 7). Asumisneuvonta itsessään jäisi kuntien järjestämistä vastuulle.

Sosiaaliturvaetuudet olivat haastateltavien mukaan sirpalemaisista eivätkä yksin kykene tukemaan asumiseen liittyvästä huono-osaisuudesta pois pääsyä. Esimerkiksi syksyllä 2022 sähkön ja muiden kuluttajahintojen nousua kompensoitiin yksittäisillä etuuksien korotuksilla ja verohuojennuksilla. Yksittäisten toimien ohella tutkimuksemme tulokset ohjaavat katsomaan taloudellisen tilanteen tukemista kuitenkin laajemmin kuin yksittäisten tukien kautta. Tähän tarvitaan sosiaalipoliittisia ohjelmia, toimivaa yhdyskuntasuunnittelua ja sosiaalipalveluita, joissa ihmisten kokonaistilanne voidaan ottaa huomioon. Aina ei ole kyse vain yksilön asumisen hallinnan ongelmista, mielenterveys- tai päihdeongelmista, vaan usein näistä kaikista, minkä vuoksi myös taloustilanteen parantaminen voi olla vaikeaa, jollei mahdotonta omin avuin. Palveluista ulos jättäminen, poiskäännyttäminen ja palvelujen riittä-mättömyys ovat silti monelle aikuissosiaalityön asiakkaalle arkipäivää (esim. Ohisalo & Määttä, 2015; Ilmarinen ym., 2019). Sosiaali- ja terveyspalveluihin pääsy ja

ajanvarauskäytännöt tulee muuttaa sellaisiksi, että heikoimmatkin palvelujen tarpeessa olevat kykenevät niistä suoriutumaan. Palveluun tulee päästä esteettömästi, niiden on oltava helposti saavutettavissa lähipalveluina, erityisesti niillä alueilla, joihin on keskittynyt paljon palveluja tarvitsevia ihmisiä. Paradoksaalisesti palvelut ovat kaikonneet matalan kynnyksen kokoontumispaikkoja myöten juuri niiltä alueilta, joissa on eniten tarvetta, kuten isojen kaupunkien reuna-alueilta.

Haastateltavat nostivat myös esiin, että julkisessa keskustelussa usein unohtetaan alueisiin liittyvät hyvät asiat, kuten alueiden luontoarvot hyvinvoinnin lähteenä sekä lähiöalueilla usein vallitseva aktiivinen yhdistys- ja asukastoiminta, jotka voivat lisätä osallisuutta (ks. myös Kattilakoski, 2022; Rantamäki, 2022). Monen hyvää tarkoittavan toteutuksen esteenä on kompastuskiiviä, joita pitäisi voida poistaa, kuten eri toimijoiden välinen heikko yhteistyö, rakentaminen ja huono tiedonkulku (Verma, 2020, s. 44). Mielestämme hyvinvointialueilla ongelmiin tulee puuttua yhdyskuntasuunnittelulla sekä eri sektorit läpäisevällä alue- ja palvelupolitiikalla. Näin edistetään alueellista yhdenvertaisuutta ja koko väestön hyvinvointia sekä estetään alueellisten ongelmien syntyä ja asumiseen liittyvän huono-osaisuuden kasaantumista.

Lähteet

- Baden, C., Pasitselska, O., Aharoni, T., & Tenenboim-Weinblatt, K.** (2022). Serial focus groups: A longitudinal design for studying interactive discourse. *International Journal of Qualitative Methods*, 21, DOI: 16094069221118766.
- Blomgren, J.** (2005). *Huono-osaisuus Suomen kaupunkiseutukunnissa: alue-erot ja sosiaalisen ympäristön vaikutukset 1990-luvulla*. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 246. [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. <http://urn.fi/URN:ISBN:952-10-2557-3>
- Coleman, J. S.** (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge: The Belknap Press.
- Cowen, A. P., Rink, F., Cuypers, I. R. P., Gregoire, D. A. & Weller, I.** (2022). Applying Coleman's boat in management research: Opportunities and challenges in bridging macro and micro theory. *Academy of Management Journal*, 65(1), 1–10. <https://doi.org/10.5465/amj.2022.4001>
- Eerola, E. & Saarimaa, T.** (2019). Asuinalueiden segregaatio ja naapurustovaikutukset. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 115(2), 238–253.
- Eronen, A., Hiilamo, H., Ilmarinen, K., Jokela, M., Karjalainen, P., Karvonen, S., Kivipelto, M., Koponen, E., Leemann, L., Londén, P. & Saikku, P.** (2020). *Sosiaalibarometri 2020*. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali- ja terveys ry.
- Eronen, A., Hiilamo, H., Ilmarinen, K., Jokela, M., Karjalainen, P., Karvonen, S., Kivipelto, M., Knop, J. & Londén, P.** (2021). *Sosiaalibarometri 2021. Koronakriisi ja palvelujärjestelmän joustavuus*. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali- ja terveys ry.
- Günther, K.** (2022). Liittoutumisen ja samanmielisyyden tuottaminen monitoimijaisessa jalkautuvassa aikeissosiaalityössä. Teoksessa A. Jokinen, S. Raitakari & J. Ranta (toim.), *Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa. Konstruktionistisia jäsenyyksiä (165–198)*. Tampere: Vastapaino.
- HE** (129/2022). *Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi asumisneuvonnan tuesta kunnille vuosina 2023–2027*.
- Hyötyläinen, M.** (2020). Asumisen sietämätön epävarmuus. *Yhdyskuntasuunnittelu* 58(4), 36–39.

- Ilmarinen, K., Aalto, A.-M. & Muuri, A.** (2019). Sosiaalipalvelujen saatavuus ja asiakaskokemukset. Teoksessa L. Kestilä & S. Karvonen (toim.), *Suomalaisten hyvinvointi 2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201903016716>
- Ilmarinen, K. & Kauppinen, T.** (2018). Pienituloisuus ennen ja jälkeen asumiskustannuksia – alueellinen näkökulma. *Yhteiskuntapolitiikka* 83(1), 73–83.
- Ilmonemi, M.** (2023). Kodittomuus pitkittyneen ontologisen turvallisuuden kriisinä. Teoksessa S. Raitakari, T. Harrikari, M. Hekkala & M. Kivipelto (toim.), *Sosiaalityö kriiseissä ja poikkeuksellisissa olosuhteissa* (32–60). Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja. Jyväskylä: SoPhi 151.
- Isola, A. M., Turunen, E., Hänninen, S., Karjalainen, J. & Hiilamo, H.** (2015). Syrjäytynyt ihminen ja kunta. *Kunnallisanalyyttisen tutkimusjulkaisu* 84. Helsinki: Kunnallisanalyyttisen tutkimuslaitoksen tutkimusjulkaisu.
- Jokinen, A., Raitakari, S. & Ranta, J.** (2022). Konstruktionistisia tulkintoja marginalisaatiosta ja aikuisten parissa tehtävästä sosiaalityöstä. Teoksessa A. Jokinen, S. Raitakari & J. Ranta (toim.), *Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa. Konstruktionistisia jäsennyksiä* (7–17). Tampere: Vastapaino.
- Joutsiniemi, A., Vaattovaara, M. K., & Airaksinen, J.** (2021). Empowered by planning law: unintended outcomes in the Helsinki region. *Buildings & cities*, 2(1), 837–855. <https://doi.org/10.5334/bc.116>
- Juhila, K.** (2002). Sosiaalityö marginaalissa. Teoksessa K. Juhila, H. Forsberg & I. Roivainen (toim.), *Marginaalit ja sosiaalityö* (11–19). Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja. Jyväskylä: SoPhi 65.
- Juhila, K., Ranta, J., Ilmonemi, M. & Mäki, J.** (2023). Paikastaan siirretyt: Kotipaikan menettäminen ja uuteen kiinnittyminen gentrifikaatioprosessissa. Teoksessa S. Raitakari, T. Harrikari, M. Hekkala & M. Kivipelto (toim.), *Sosiaalityö kriiseissä ja poikkeuksellisissa olosuhteissa* (61–91). Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja. Jyväskylä: SoPhi 151.
- Junnilainen, L.** (2019). *Lähiökylä. Tutkimus yhteisöllisyydestä ja eriarvoisuudesta*. Tampere: Vastapaino.
- Kainulainen, S.** (2006). Huono-osaisuuden kasautuminen ja pitkittyminen Suomessa 1970–2000. *Yhteiskuntapolitiikka*, 71(4), 373–386.
- Kainulainen, S. & Saari, J.** (2013). Koettu huono-osaisuus Suomessa. Teoksessa M. Niemelä & J. Saari (toim.), *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa* (22–42). Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Kallio, J. & Hakovirta, M.** (2020) Johdanto: Huono-osaisuus ja köyhyys lapsiperheissä. Teoksessa J. Kallio & M. Hakovirta (toim.), *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus* (7–33). Tampere: Vastapaino.
- Karjalainen, P. & Kivipelto, M.** (2022). Alueellinen eriytyminen ja huono-osaisuus sosiaalityössä. *Tutkimuksesta tiiviisti 1/2022*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.julkari.fi/handle/10024/143707>
- Karjalainen, P., Metteri, A. & Strömberg-Jakka, M.** (2019). Tiekartta 2030. Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvitys. *Raportteja ja selvityksiä* 41/2019. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161612>
- Karsimus, T., Ruisniemi, A & Kuusisto, K.** (2023). Koronapandemian vaikutukset laitospäihdekuntoutukseen: Sosiaalinen etäisyys kuntoutujien ja työntekijöiden arvioimana. Teoksessa S. Raitakari, T. Harrikari, M. Hekkala & M. Kivipelto (toim.), *Sosiaalityö kriiseissä ja poikkeuksellisissa olosuhteissa* (214–242). Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja. Jyväskylä: SoPhi 151.
- Kattilakoski, M.** (2022). *Kansalaisosallistumisen muutos maaseudun hyvinvointipalveluissa*. Dissertations in Social Sciences and Business Studies 268. [väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto]. <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/27327>
- Kauppinen, T., Hannikainen-Ingman, K., Sallila, S. & Viitanen, V.** (2015). Pienituloisten asuinolot. *Työpäpaperi* 22/2015. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kela.** (n.d.) *Asumismenot perustoimeentulotuessa*. <https://www.kela.fi/toimeentulotuki-asumismenot> [Haettu 18.3.2024]

- Kestilä, L., Jokela, M., Härmä, V. & Rissanen, P.** (toim.) (2021). *Covid-19-epidemiaan vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen: Asiantuntija-arvio, kevät 2021*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.julkari.fi/handle/10024/142536>
- Kjellgren, M., Lilliehorn, S. & Markström, U.** (2022). The counselling practice of school social workers in Swedish elementary schools. A focus group study, *Nordic Social Work Research*, DOI: 10.1080/2156857X.2022.2041467
- Kortteinen, M. & Vaattovaara, M.** (2015). Segregaation aika. *Yhteiskuntapolitiikka*, 80(6), 562–574.
- Krueger, R. A., & Casey, M. A.** (2014). *Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research*. Sage. [e-kirja]. <https://books.google.fi/books?id=tXpZDwAAQBAJ>
- Laenen, T., Rossetti, F. & van Oorschot, W.** (2019). Why deservingness theory needs qualitative research: Comparing focus group discussions on social welfare in three welfare regimes. *International Journal of Comparative Sociology*, 60(3), 190–216. <https://doi.org/10.1177/0020715219837745>
- Lavapuro, J., Ojanen, T., Rautiainen, P. & Valtonen, V.** (2016). Sivistykselliset ja sosiaaliset perusoikeudet syrjäkunnissa. Kunnallisanalan kehittämissäätöön *Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu numero 97*. Helsinki: Kunnallisanalan kehittämissäätö.
- Leinamo, K.** (2015). Palvelut läheltä. Maaseudun asukkaiden näkemyksiä kuntapalvelujen ja valtion paikallishallinnon palvelujen muutoksesta. *Vaasan yliopisto. Levón-instituutti/ Palvelututkimuksia 1/2015*. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Liukko, E., Karjalainen, P. & Jaatinen, S.** (2022). Asunnottomuutta vähentävien sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittäminen. Hankekokonaisuuden arvioinnin väliraportti. *Työpaperi 60/2022*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145794/URN_ISBN_978-952-408-008-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Mesiäislehto, M., Elomäki, A., Kivipelto, M., Närvi, J., Räsänen, T., Sutela, H. & Kärkkäinen, E.** (2022). Koronakriisin vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon Suomessa. *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Niemelä, M. & Saari, J.** (2013). Suomalaisen yhteiskunnan notkelmat. Teoksessa M. Niemelä & J. Saari (toim.), *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa* (6–21). Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- O.Nyumba, T., Wilson, K., Derrick, C. J. & Mukherjee, N.** (2018). The use of focus group discussion methodology: Insights from two decades of application in conservation. *Methods in Ecology and Evolution*, 9, 20–32. <https://doi.org/10.1111/2041-210X.12860>
- Ohisalo, M.** (2017). *Murusia hyvinvointivaltion pohjalla. Leipäjonot, koettu hyvinvointi ja huono-osaisuus*. [väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto]. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 148. <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/18218>
- Ohisalo, M., Laihiala, T. & Saari, J.** (2015). Huono-osaisuuden ulottuvuudet ja kasautuminen leipäjonoissa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 80(5), 435–446.
- Ohisalo, M. & Määttä, A.** (2015). Viimeisen luukun jälkeen – ruoka-avussa käyvien paikka julkisessa palvelu- ja tulonsiirtoverkossa. Teoksessa M. Ohisalo & J. Saari. *Kuka seisoo leipäjonossa? Ruoka-apu 2010-luvun Suomessa. Tutkimus-sarjan julkaisu 83*. Helsinki: Kunnallisanalan kehittämissäätö.
- Perkiö, E. & Pekkarinen, E.** (2022). Sosiaalinen raportti. *Asunnottomuus Tampereella 2022*. Sosiaalinen raportti. Tampereen kaupunki. https://www.tampere.fi/sites/default/files/2022-09/asunnottomuus_tampereella_2022.pdf
- Ranta-Tyrkkö, S. & Närhi, K.** (2021). Striving to Strengthen the Ecosocial Framework in Social Work in Finland, *Community Development Journal*, 56(4), 608–625. <https://doi.org/10.1093/cdj/bsab030>.
- Rantamäki, N.** (2022). *Maaseudun paikallisyhteisöjen sosiaalisesti kestävä kehitys: suuntaviivoja kestäväälle hyvinvointipolitiikalle*. [väitöskirja, Jyväskylän yliopisto]. JYU DISSERTATIONS 548. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/82486>

- Rasinkangas, J.** (2013). *Sosiaalinen eriytyminen Turun kaupunkiseudulla. Tutkimus asumisen alueellisista muutoksista ja asumispreferensseistä*. [väitöskirja, Turun yliopisto]. Tutkimuksia A 43. Turku. <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/91701/Rasinkangas%20DigiKokonaan%20050813%20LoRes.pdf?sequence=6>
- Rauhala, P.-L.** (2000). Onnettomat, oikeudettomat ja osattomat – huono-osaisuus virallistulkinnossa. Teoksessa M. Heikkilä & J. Karjalainen (toim.), *Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros*. Helsinki: Gaudeamus.
- Räsänen, J.-M. & Saario, S.** (2022). Aikuissosiaalityön vastuut asumisen turvaajana perustoimeentulotuen Kela-siirron jälkeen. Teoksessa A. Jokinen, S. Raitakari & J. Ranta (toim.), *Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa. Konstruktionistisia jäsenyyksiä (199–231)*. Tampere: Vastapaino.
- Saari, J., Eskelinen, N. & Björklund, L.** (2020). *Raskas perintö. Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Saikkonen, P., Hannikainen, K., Kauppinen, T. M., Rasinkangas, J. & Vaalavuo, M.** (2018). Sosiaalinen kestävyys: asuminen, segregaatio ja tuloterot kolmella kaupunkiseudulla. *Raportti 2/2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Salonen, A. S.** (2013). Kristillisen päihdetyön asiakkaiden hyvinvointi ja luottamuksen säröt. Teoksessa M. Niemelä & J. Saari (toim.), *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa (126–145)*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus** (2022). *STM:n antamat viranomaisohjeet ja päätökset koronavirustilanteessa*. <https://stm.fi/stm-ohjeet-koronavirustilanteessa>
- Suokas, K., Hakulinen, C., Sund, R., Kampman, O. & Pirkola, S.** (2022). Mortality in persons with recent primary or secondary care contacts for mental disorders in Finland. *World Psychiatry, 2022*(21), 470–471 <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/wps.21027>
- Sutela, E., Ruoppila, S., Rasinkangas, J., & Juvenius, J.** (2020). Kohtuuhintaisen asumisen hajanainen kokonaisuus. *Yhdyskuntasuunnittelu, 58*(1), 10–32. <https://doi.org/10.33357/ys.89282>
- Tarkastusvaliokunta.** (2018). *Asuntopoliittikan kehittämiskohteet*. Valiokunnan mietintö.
- Verma, I.** (2020). Asuinalueiden kehittäminen ikääntyvälle väestölle. *Yhdyskuntasuunnittelu, 58*(1), 33–49.
- Virokangas, E., Liuski, S. & Kuronen, M.** (2020). The contested concept of vulnerability – a literature review. *European Journal of Social Work, 23*(2), 327–339. DOI: 10.1080/13691457.2018.1508001
- Valtioneuvosto** (12/2021). *Valtioneuvoston selonteko. Asuntopoliittinen kehittämisohjelma vuosiksi 2021–2028*. Helsinki: Valtioneuvosto. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/VNS_12+2021.pdf
- Ylikoski, P.** (2021). Understanding the Coleman boat. Teoksessa G. Manzo (toim.), *Research handbook on analytical sociology*. Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Ympäristöministeriö.** (2022). *Lähiöohjelma 2020–2022*. <https://ym.fi/lahiooiden-kehittaminen>
- Zitting, J. & Anundi, S.** (2021). Miten huono-osaisuutta määritellään tutkimuksissa? *Dialogi, 17*.8.2021. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021053132334>
- Zitting, J., Wiens, V. & Kainulainen, S.** (2020). Huono-osaisuus rasittaa kuntien taloutta. *Yhteiskuntapolitiikka, 85*(3), 316–322.

Liite 1. Haastattelurunko

1) ONGELMAT JA ILMIÖT

- Mitkä ryhmät ovat alueella erityisen heikossa tai haavoittuvassa asemassa tällä hetkellä? Miten se näkyy työssäsi?
- Onko havaittavissa joidenkin ongelmien tai ilmiöiden keskittymistä?
- Millaisia syitä arvioitte olevan siihen?
- Millaisia ratkaisuja / toimintamalleja alueellanne on tehty edellä havaittujen ongelmien parantamiseksi? Mitä pitäisi vielä tehdä?
- Mielenterveys: alueella havaitut ongelmat, miten näkyvät sosiaalityössä tällä hetkellä?
- Asuminen: ongelmat ja tuen tarve alueella.
- Turvattomuus, alueen levottomuus, miten näkyy?

2) PALVELUJEN SAATAVUUS

- Onko hoitoon pääsy helppoa, millaisia vaikeuksia siinä on havaittu?
- Mitkä asiat ovat vaikuttaneet aikuissosiaalityön asiakkaiden tarvitsemien palvelujen saamiseen?

3) PALVELUVELKA

- Ovatko jotkut aikuissosiaalityön asiakasryhmät pudonneet tarvitsemiensa palvelujen ja tuen ulkopuolelle?
- Onko haastateltavien mielestä syntynyt jotain palveluvelkaa?